

Радомир СМИЉАНИЋ

АДОЛФ ХИТЛЕР И КОЛЕКЦИОНАР

БЕРЛИН, 1935, ОКТОБАР

Речено је:

Ако неко не ђамџи, одузео је себи место на коме стоји...

— Ви сте Мате Тапић Мумара? — плавокоси га при постављању овог питања, зачудо, није одмеравао, он као да је чак и крио поглед, обарао је главу, сагињући се негде у страну. Приведеном се чинило да тај човек стално, упорно нешто тражи, нешто важно што му је пало иза стола.

(Од ових редака, па надаље, више Вам се нећу непосредно обраћати, штовани докторе Берн — желим најиме да све што следи примите без икаквих *мојих* додатних назнака лично вама. Нека оно што проистиче из саме истине приче која има своје истините главне и пратеће појаве и ефекте доспе правим путем, без посредника, дакле, до Вашег, уверен сам, ипак неумрлог срца).

— Мате Тапић Мумара, то је ваше име, зар не?

— Да, то је моје име, господине.

— Мате, је ли то скраћеница од Матијас?

— У моме крају би могло бити од Матеја, или Матија, свеједно — али, Мате је моје пуно и једино име, господине.

— Тако.

Саговорник га тек сада погледа, додуше кратко, опет побеже оком у страну. С овим »саговорник« се и сам представио, рекао је — а није га ни тада, као и све до овог тренутка, понудио да седне — готово нападно љубазним осмехом му је рекао: »сматрајте ме својим саговорником, не иследником, ми о Вама знамо све а то ће рећи: Ви за нас нисте опасни, напротив, можете нам бити од користи. То јест, ако се договоримо... Заправо, корист може бити и обострана, и то голема — ако се, као што рекох, договоримо...« Међутим, и сада га је, ево већ неколико минута, остављао да стоји, није га понудио да седне. Постављао му је банална питања, а између сваког питања и одговора, остављао је подужу паузу, као да је и њоме, попут скривања погледа, желео да појача напету атмосферу.

— Ваш крај, како то зовете — *крај* (он појача ту реч), у коме сте се родили и одрасли и одакле долазите је Далмација, зар не?

— Да, Далмација. Заправо једно село на малом отоку Ластовског архипелага.

— Мумара? Шта је то? Двоструко презиме, додаток презимену уз Тапић, или пак надимак?

— То је надимак. Сам сам га себи дао.

— Ово, признајем, нисмо знали — сами сте, дакле, себи дали надимак?

— Тачно.

— А зашто?

— Отуда и моја делатност, заправо мој завет, мој, како бих вам рекао, животни циљ...

— Ваша делатност — о завету и циљу ћемо касније — ваша морам рећи сумњива делатност, незаконите трговинске трансакције драгоценостима и покушај отварања продајне галерије слика уметничке вредности, нумизматике и драгоцености на Потсдамском тргу у Рајхсхауптштат Берлину, та делатност вас је довела у Eincelcele Гестапоа. Брзо сте нам пали у очи...

— Шта значи »eincelcele«?

»Саговорник« се осмехну.

— Соба за једног затвореника. На вашем језику се то каже самица, зар не? Видите, и то знамо. Дакле, Мумара... Шта значи та реч у вашем имену, то не знамо — признајем...

— Могу ли сести?

»Саговорник« се трже. Погледа га, овог пута најзад подуже, право у очи, чинило се да је глумио велико изненађење. А онда опет развуче лице у пријазност, показа му руком на столицу испред свог стола.

— Bitte, седите! Забога, наравно!

Мумара седе. Трепну мало и одахну. После више од четири дана и ноћи проведених у леденој самици, где га је хладни бетон присиљавао да већином хода, или стоји (постеље, нити било какве столице, нити било чега није у самици било, једино кибла за вршење мале и велике нужде, једна у ствари веома широка кофа, оштрих ивица, потпуно неподесна да се на њу седне), после оних силних сати проведених на ногама, опуштање у овој меканој полуфотељи, у овој топлој одаји, била је права благодет. Само да није и даље овог паничног страха, ове грозне осећаја да је у шакама Гестапоа. Није шала, нешто му се грозно, веома претећи закувало. Плавокоси (наравно — аријевски плавокоси!) иследник, типично гестаповских металнозеленкастих одсјаја у очима, продорних као сечива ножа, ко зна шта је смерао када је уклањао поглед и није га њиме »секао«, када се повремено меко осмехивао, и најзад себе назвао »саговорником«. Поменута је била и некаква обострана корист...

— Мумара, дакле — шта је то? — сада га је онако најзад заваљеног у полуфотељи ипак »засекао«, тек мало али веома осетно онај страховити, металнозеленкасти одсјај очију, из њих нешто као да блесну.

— Мумара, је л' тако? — Па...

— Шта је то? Шта значи, дакле, то Мумара?

— Па, мој животни циљ је да...

— Одговорите, молим, на питање — име Мумара ме занима! — поново блесак у металнозеленкастим очима.

— Па ја и одговарам на ваше питање! Добро, ево — Мумара долази од три скраћенице, речи и слова, од »му« — Музеј — од ар — арс, или арт, то ће рећи уметност, дакле...

— Мумар... — куцкао је замишљено, врло кратко прстима по столу »саговорник«, а онда и опет блесну у секунди његов поглед.

— А где вам је — а? Шта значи »а« на крају — Му-мар-а...

— А-а, то последње слово мог заветног имена, то а, скраћеница је за — амен, или амин на моме језику.

— Амен? Ви се шалите?

— Не, господине, ја сам религиозан човек, последње а, амен дакле, је завршни део мог, како рекох, завета, мог заветовања. Мој циљ, открићу вам га радо, мој животни циљ је да створим највећу галерију-музеј уметнина на свету, или макар на Балкану. Да то остане као трајно добро за културно човечанство под мојим именом као моје поклоњено власништво, као моје ненадмашно, грандиозно дело. Све то да остане на вечну трајност у крилу мога народа. Свако културно добро својом трајношћу, знате, јамчи и трајност народа у чијем крилу постоји, или, још бољи случај, уколико је у том крилу нестало. Мислим то културно добро, односно, да речем понајпрецизније — та културна добра.

Сада је на Мумари остао веома дуги поглед металнозеленкастих очију, овог пута није било никаквог глумљеног чуђења, у том погледу није ни било чуђења, више проницање у оно што је управо изречено.

— Добро — рече »саговорник« после поновне подуже паузе, као да се најзад саглашавао са »животним циљем« приведеног — ваш пројекат је без сумње зашмљив и...

— Мој животни циљ, господине, не пројект...

— Да, да, ваш животни циљ, пардон, он је, дакле, зашмљив и већ сада, хоћу вам и то рећи, видим још један додатни, снажни импулс за нашу заједничку делатност.

— Делатност?

Саговорник се опет меко осмехну.

— Намерно избегавам реч »сарадња«, боље да говоримо о узајамној делатности. Сарадња је банализовање односа јединке са полицијом, Ви — осмехну се он опет — морате свакако знати да смо ми ипак у крајњем баш полиција, тајна, али државна полиција, заштитничка, она која штити зграду и потпорне зидове, која штити темеље народа, па стога, банални израз »сарађивати« са нама је депласиран, то је, господине, заједничка дакле делатност, делатност на једном највишем могућем ступњу.

— Како да вас разумем?

— Ми вас, хер Мумара, дакле не врбујемо, ми не тражимо вашу једнострану сарадњу, о, боже, опет та одвратна реч — сарадња, звучи заиста банално полицијски. Делатност, дакле, узајамна делатност за испуњење обострано највиших, племенитих циљева. Ми желимо, значи, хер Мумара да заједнички дејствујемо. Само дејствујући људи оправдавају своје постојање.

— Већ вас боље разумем ...

— Па да! Па да! — поскочи чак не желећи ни да прикрије своје одушевљење »саговорник« — дејствујући људи морају се окупити у једну песницу, знате већ — пет прстију чине снажну песницу ако су стегнути у јединственом грифу. Ви, господине, имате ваш јединачни животни циљ али за добробит множине, ми такође радимо за добробит множине, за процват нашег народа. Неко мора напред. Али, да би се одбацио унапред, он мора о нешто да се одгурне. То нешто мора назад, јер ако

му не указује могућност одгуркивања, оно га омета... Видим, већ поново је севнуо његов кратак блесак погледа — опет нисам сасвим јасан, но, добро, већ ћемо се разумети.

— Ја се томе такође надам.

— Да, да, врло брзо ћемо се разумети. Видите, господине Мумара, ми ћемо дакле заједнички дејствовати. Уз нашу помоћ Вама, као и Вашу нама, створићете тај гигантски музеј, ми, уосталом, то засигурно знате, у сваком погледу и у свим правцима живота — пазите, у свим правцима живота — предузимамо гигантске кораке. Ми морамо да овај свет ослободимо гнојних приштева, један од најгорих апсцеса, право недоношче је — болшевизам. То мора да се очисти! Weg damit... Видите, господине Мумара, иако ми знамо да је други, веома акутан апсцес на здравом телу нашега, и не само нашега народа, Јуда, ви кажете Жидов, или Јеврејин, ми смо ипак нешто апсолвирали и од оног Јеврејина Карла Маркса, ми...

— Господине, ја четири дана ништа нисам јео...

— Моменат, бићете презадовољни нашим новим третманом, хтедох рећи...

— Али...

— Секунд-две, стрпите се. Хтедох вам још само ово рећи: тај Јеврејин Маркс је поставио научну теорију о друштву, прокламовао је социјализам. Наш покрет и полази од тог корена, национал-социјализам, дакле. Видите, социјализам смо и ми распрострли у овим нашим аријевским, германским просторима. Али, Маркс, иако, понављам, Јеврејин, је правилно поставио: производне снаге (оруђа за производњу плус радна снага) развијају се до неслућеног замаха уколико их не омету производни односи, у првом реду рад-капитал односи. Уколико производни односи на извесном степену развоја производних снага постану оков тим снагама, може доћи до насилне револуције, како би се производне снаге даље расцветавале.

— Какве то везе има са мном? Ја, као што Вам рекох...

— Моменат, господине Мумара! Само часак. Ми сматрамо да је болшевистичка револуција, насилна револуција, настала у невреме, по Марксу, не онда када су производне снаге достигле свој пуни процват, а производни односи им постали оков. Не, у Русији из октобра 1917, мој господине, није био никакав процват производних снага, оне, по Марксу ни издалека нису биле већина друштва, дакле с мандатом на вођство. Какав је то могао бити процват производних снага да им производни односи засметају, када је такозвана радничка класа, пролетаријат по Марксу, износила једва 6 посто руског, украјинског итд. становништва! Откуд сад та такозвана већина која је требало револуционарним путем да преузме вођство даљег развоја производних снага и разреши проблеме производних односа! Те већине просто није било. Та највећа могућа мањина је сакупљена из редова разочараних војника, поражених војника са фронта првог светског рата, и ти поражени, изгладнели, искасапљени, полумртви људи су приграбили Лењина и његове декрете, прихватили такозвану авангарду, комунистичко вођство над пролетерском далеко најмањом мањином становништва. Али, војници, разочарани, гладни, искасапљени, бесни, имали су оружје и имали су Лењинове декрете — **СОВЈЕТИ ВОЈНИКА И РАДНИКА ...** Замислите, војници и оно

шест посто становништва, радници руше поредак успостављајући на ничему, пазите такоређи на ничему, на никаквим развијеним производним снагама — бољшевицичку власт. Ето, то је та револуција — недоношче. Деценијама се бољшевици рву да то недоношче поврате у инкубатор у коме се трза да оживи... ми, господине...

— Верујте, већ ме хвата лака несвестица од глади, ја...

— Завршавам, мало се још стрпите — ми, господине, управо по Карлу Марксу, спроводимо ненасилну револуцију на врхунцу моћи наших производних снага, и то у тренутку када и наши производни односи нису постали оков, можда само мала противуречност. Ми ћемо је разрешити новим поретком који припремамо. И, наравно, новом прерасподелом капитала у корист оних који дејствују. Лихваре морамо развластити од финансијске моћи, макар ту финансијску моћ привремено претварали у топове и бомбе. Ето, то је нешто као увод. Остало... — и он се овог пута и веома дубоко погну и извуче из једне фијоке стола књигу, пружајући му је он још рече — остало ћете моћи сазнати из овог незаобилазног дела за сваког снажног интелектуалца, за сваког ко жели добро човечанству и свом народу. Изволите! И тај необични човек поскочи, устаде на ноге, поклони се крутим климоглавом Мумари, звецнувши потпетицама својих чизама, пружи му једну подебелу књигу у тамно сивом кожном повезу.

— Шта је то за забога? — изненади се Мумара и узе махипално дебелу том из руку »саговорника«.

— Mein Kampf, животно дело Адолфа Хитлера, нашег фирера. Не морате, ако нађете за сходно, да читате све, али, молио бих вас најљубазније, да прочитате оне пасаже које смо Вам на маргинама појединих страница назначили графитном оловком. Хвала унапред на вашем труду.

Он се и опет поклони, затим уз поновни мекани осмех, позвони на једно дугме на столу. Секретарици која уђе рече с веома пријазним изразом на лицу, показујући на Мумару.

— Драга госпођо Рајнер, отпратите господина Мумару до ађутанта, то је одсада његов ађутант хер Рихтер, предајте га у руке том нашем камераду. — А онда се окрете Мумари.

— То је све за данас, господине, било ми је веома драго што смо се упознали и споразумели. Отићићете у свој нови апартман, пардон, нисам имао намеру за неслану шалу, знам, знам, ово до сада није био апартман, а сада — бићете веома, веома пријатно изненађени... А-да, ваше следеће sprechstunde је сутра тачно у ово време, разговараћемо...

Sprechstunde, шта је то?

Сат одређен за наш разговор. Веома значајни разговор. И још нешто, умало да заборавим... Знате, по теорији научног социјализма Јеврејина Карла Маркса, никада неко друштвено уређење не пропада, док се не развију, не расцветају све производне снаге за које је та друштвена формација довољно пространа... У Русији од 17. октобра није било тако... Напротив. Отуда то бољшевицичко недоношче... Ми ћемо то урадити на други начин, на бујно развијене производне снаге калемимо ново друштво, нови поредак, Адје, хер Мумара, до сутра!...

БЕРЛИН, ОКТОБАР 1934. (ПОНОЋ)

АДОЛФ ХИТЛЕР: МАЈН КАМПФ

»У време те огорчене борбе између душевног одгоја и хладног разума, учинила ми је очигледна настава бечких улица непроцењиве услуге — читао је Мумара, удобно смештен у луксузни апартман елтиног хотела »Адлер« у Берлину редове првог назначеног пасуса дебеле књиге »Мајн Кампф« Хитлера, вође Немаца, на страници 59. издања ZENTRALVERLAG NSDAP, Franz Eher Nachv., GmbH., München. — »Дошли су часови — писао је Хитлер у свом програматском делу — »када више нисам као оних првих дана тумарао попут слепаца кроз моћни град, већ сам, поред грађевина, широко отворених очију посматрао и људе.

И када сам тако једном крстарио центром, налетех изненада на једну приказу у дугом кафтану црних локни.

Да ли је ово Јеврејин? Била је моја прва мисао.

Овако они свакако нису изгледали у Линцу. Осмотрео сам тог човека прикривено и опрезно, али што сам више загледао то страни лице и испитивачки одмеравао црту по црту на њему, тим више се у моме мозгу на прво надовезивало друго питање.

Па је ли ово такође и Немац?

Као и увек у таквим случајевима, покушао сам и сада да сумње отклоним помоћу књига. Купих места за неколико новчића прве антисемитске брошуре мога живота. Међутим, све су оне полазиле од становиштва да читалац у принципу већ до извесног степена свакако познаје или чак схвата јеврејско питање. Коначно, највећма је тон тих писања био такав да ми се поново појавише сумње услед делом површног и крајње ненаучног извођења доказа за тврђења дата у тим брошурама.

Тако сам то одбацио за многе следеће недеље, па чак и месеце.

Ствар ми је изгледала тако ужасна, окривљавање је тако без мере, да сам, мучен страхом да не учиним неправду, постао поново бојаљив и несигуран.«

— Зашто ја ово читам? — упита Мумара госпођу Р. која је, »бојећи« ваљда атмосферу некаквим миром и блаженством опуштености, седела у сасвим другом углу стилски уређеног салона и хеклала. Она га је и дочекала у овом његовом станишту, ађутант Рихтер ју је представио кратко, назначивши да је може ословљавати са мадам, или фрау Р. Осим што види да је то једна дама изразите лепоте, сазнаће убрзо — нагласио је хер Рихтер — да је то створење веома живе и богате интелигенције и ерудисије. У њу се може поуздати у сваком погледу. Ово »у сваком погледу« је поновио и нагласио, оборивши, чинило се, мало стидљиво свој поглед, а Мумари не измаче да је и сама фрау Р. лако поруменела. Задржао је мало приликом упознавања њену веома нежну, топлу ручицу у својој шасти, загледао се у њене крупне, сањалачке очи, толико плаве да му се учинило да су готово лила боје.

Зашто ја ово читам? — понови он своје питање, учини му се да је мадам Р. још више загнурила своју лепу главицу у хеклерај. Но њен одговор је ипак стигао.

— То је потребно прочитати — осмехну се она, погледа га из другог

угла салона заносним очима.

Зашто?

— Ја имам врло једноставан одговор, иако ћете се ви можда изненадити да га чујете од једног женског бића. Наиме, то дело, те странице које читате, у свему томе се зачео један програм који ће преокренути свет. Ви ћете можда и сами учествовати у томе...

— Никада! Ја имам властито опредељење. Ја сам колекционар.

— Зашто сте тако резолутни — никада... Та тек сте заварили у књигу њиховог Фирера Адолфа Хитлера!

— Њиховог Фирера? Зар он није и ваш?

— Не. Мој није. Ја нисам Немаца.

— Нисте Немаца? Али, опростите, говорите немачки као свој матерњи језик, одевате се по немачкој, то јест, берлинској моди, у вама је све — немачко. Моме оку, тек да вас упозорим, мало шта може да промакне. Ја сам сликар и вајар, и још важније — ја сам галериста и колекционар. Све што је карактеристикум појединих феномена спољњег света, нарочито ако се изразито рефлектује на унутрашњи, предмет је мог запажања и разврставања, ако хоћете.

— Знам много о вама. Знам и то што сте ми сада рекли о себи. Прошла сам кратки курс »Мумара«... — она се осмехну, одложи свој хеклерај и пође из салона ка чајној кујни апартмана.

— Шта кажете да скувам за вас и за мене неки добар чај, а? Пријаће нам.

— Немојте ме предуго остављати, бојим се самоће...

— Вратићу се брзо и пићемо чај. Огрејаће нам душу... — она му се поклониле поштовањем, поново лако порумене, осмехну му се очаравајућим осмехом.

Ова жена... — помисли Мумара — несвакидашње лепоте, веома деликатна, али ипак — жена... Како ћу даље, господе Боже!

*Одломак из романа
»Адолф Хитлер и колекционар«*